

JODEN IN NEDERLAND, DE MEDIENE EN ELBURG

Kennismaking met joods leven

LESBRIEF VOOR DE GROEPEN 7 & 8 VAN DE BASISCHOOL

**MUSEUM SJOEL ELBURG
2008**

EDUCATIEF PROGRAMMA SJOEL ELBURG

Doelgroep: basisonderwijs, groep 7 en 8

Deze lesbrief wordt u aangeboden door de Sjoel Elburg.

U, als leerkracht, kunt uw leerlingen dan gericht voorbereiden op een bezoek aan museum Sjoel Elburg.

Deze lesbrief bevat algemene informatie over het Jodendom en informatie over het museum Sjoel Elburg. Ook staan er een aantal opdrachten en vragen in.

Het doen van de opdrachten is afhankelijk van de tijd die de school aan het project wil besteden. Daarom is het raadzaam om een keuze te maken.

Voor nadere inlichtingen kunt u contact opnemen met Marijke Weterholt

Tel: 0525-681253

emailadres: weterh1@planet.nl

Heel veel plezier en succes met de uitvoering van dit project.

Namens het bestuur van Sjoel Elburg,

Marijke Weterholt

www.sjoelburg.nl

Elburg, november 2008

Kerdoelen

Nederlands

Mondeling taalonderwijs

De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal en die informatie duidelijk mondeling of schriftelijk weer te geven.

De leerlingen leren zich uit te drukken bij het geven van en vragen naar informatie, het uitbrengen van verslag en het geven van uitleg bij discussie.

Taalbeschouwing

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

De leerlingen verwerven enige kennis over en waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde normen en waarden en omgaan met verschillen in opvattingen en leefwijzen van mensen.

Kunstzinnige oriëntatie

De leerlingen verwerven enige kennis over en waardering krijgen voor aspecten van het cultureel erfgoed.

D.m.v. taal en handvaardigheid hun gevoelens en ervaring uit te drukken.

Joods

Iemand is joods als zijn moeder joods is. Als je vader joods is, voel je je doorgaans ook joods. Het hangt van je opvoeding af wat je met dat “joods zijn” doet.

Jodendom

Jodendom is een kwestie van geloof en de gebruiken die daarbij horen. Gelovige joden leven volgens de wet “De Halacha”. De wet staat in de Tora. De Tora bestaat uit de eerste vijf bijbelboeken. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium.

Hierin staan het scheppingsverhaal, het verbond met Abraham, de joodse wetten en de aankomst in het Beloofde Land.

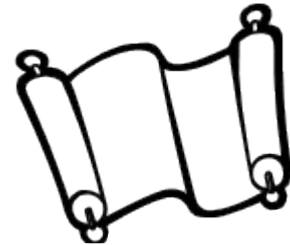
De Tora is door God aan Mozes gegeven op de berg Horeb (Sinai)

Het woord Tora betekent lering/aanwijzing en er staan 613 ge- en verboden in.

Synagoge

De joden onderhouden hun geloof door naar de synagoge te gaan. De synagoge is een plaats van lering en gebed. Een groot deel van de dienst wordt gezongen door de voorzanger, de chazan.

In vroeger tijd ging men naar de tempel en later kwam daar de synagoge bij.

Belangrijke gebeurtenissen

Sjabbat

Sjabbat is voor de joden de rustdag. God schiep de wereld in zes dagen en de zevende dag rustte hij uit. Daarom is het een feestdag die iedere week gevierd wordt. De sjabbat begint op vrijdagavond met het aansteken van twee kaarsen en wie dat wil gaat naar de synagoge. Na thuiskomst wacht er een feestelijke maaltijd. Op zaterdagmorgen is er weer een dienst en wordt een hoofdstuk uit de Tora voorgelezen. Werken mag niet, maar leren wel. Zeker het bestuderen van de Tora. Als de avond aanbreekt is de sjabbat voorbij. De dag wordt afgesloten met het ruiken aan een kruidenbusje, waarin kaneel en kruidnagel zitten.

Besnijdenis

Joodse jongetjes worden besneden op de achtste dag na hun geboorte. De betekenis hiervan is de toetreding van de baby tot het Verbond van God met Abraham. Dit is een feestelijke gebeurtenis. In het museum zijn de besnijdenisattributen te zien.

Voor een meisjesbaby wordt een feestelijke bijeenkomst in de synagoge gehouden.

Bar- en Bat Mitsva

Bar Mitsva betekent zoon van het Gebod en Bat Mitsva dochter van het Gebod.

Als een jongen dertien jaar is, wordt hij volwassen genoeg geacht om de geboden te gehoorzamen. Er wordt feestgevierd en de jongeman moet foutloos een stuk uit de Tora voorlezen en een gebed uitspreken.

Dit heet Bar Mitsva. Bij het bestuderen van de Tora mag er niet worden bijgewezen, want de Tora is heilig en mag niet worden aangeraakt. Men gebruikt hiervoor een handje met een steeltje. De z.g. jad. Hiervan is ons woord jatten afkomstig. Meisjes vieren hun Bat Mitsva, met twaalf jaar.

Huwelijk

Na het tekenen van de ketoeba, de huwelijksakte, begint de bruiloft. Het bruidspaar staat onder een baldakijn en na een aantal ceremoniën trapt de bruidegom een glas kapot om de verwoesting van de tempel te gedenken.

Overlijden

De overledene wordt in een eenvoudig doodskleed gekleed en in een eenvoudige kist gelegd, want voor God is iedereen gelijk. Joden moeten volgens de joodse wet in aarde begraven worden en mogen niet gecremeerd of gebalsemd worden.

Er wordt een speciaal gebed gezegd, het kaddisj. Na de begrafenis volgen er zeven dagen van zware rouw en daarna nog eens drieëntwintig dagen van minder zware rouw.

Nadat de steen op het graf is geplaatst bezoekt de familie het graf geregeld en minstens een keer per jaar. Men legt dan een steentje op het graf als bewijs dat men geweest is.

Joodse feestdagen

De christelijke jaartelling begint bij de geboorte van Jezus, maar voor de joden begint de jaartelling bij de schepping van de wereld. De joodse kalender loopt niet gelijk met de onze. Er zijn twaalf maanden van 29,5 dagen. Een jaar telt dan 354 dagen. Elf tekort dus. Daarom wordt elke twee of drie jaar een extra maand toegevoegd. Het jaar begint in de lente, wanneer Pasen plaatsvindt. De jaartalverandering is in de zevende maand.

Joods Nieuwjaar: Rosj Hasjana

Het feest begint met een eerbetoon aan God als koning. De goede en kwade daden van het afgelopen jaar worden overdacht. Er wordt op de sjofar geblazen en dat is heel belangrijk en indrukwekkend. Het is een oproep tot inkeer. Wat heb ik verkeerd gedaan en hoe kan ik het beter doen. De sjofar is de hoorn van een rein dier, een antilope b.v. of een ram. In Deuteronomium 14 staat welke dieren rein- en onrein zijn.

Bij Rosj Hasjana wordt veel zoetheid gegeten, als symbool voor de hoop op een nieuwjaar met veel "zoet". Fijne en gelukkige gebeurtenissen dus. Er worden o.a. stukjes appel gegeten die in honing zijn gedoopt

Tien dagen later is het Grote Verzoendag.

Grote Verzoendag: Jom Kippoer

Dit is de heiligste en meest plechtige dag, waarop God het boek van het leven sluit en bepaalt wat het volgende jaar voor elk mens zal gaan betekenen. Dit feest herdenkt het feit dat God Zijn volk vergaf voor het aanbidden van het gouden kalf. Jom Kippoer begint met een gebed, het Kol Nidrei.

Soekot: Loofhuttenfeest

Soekot betekent kramen of hutten. Het feest begint in de herfst en duurt een week. Het is de herdenking van de tocht door de woestijn tot de aankomst in Het Beloofde Land en de bescherming van God tijdens die tocht. Het is dus ook een oogstfeest om God te danken voor de goede oogst. Elk gezin richt, zo mogelijk, een hut in, in huis of in de tuin. Er wordt ook wel een gemeenschappelijk "soeka" gebouwd. Er worden vier "soorten" aan verwerkt. Een etrog (dat is een zoete citrusvrucht), mirte,- palm- en wilgentakken

Het feest van het Licht: Chanoeka

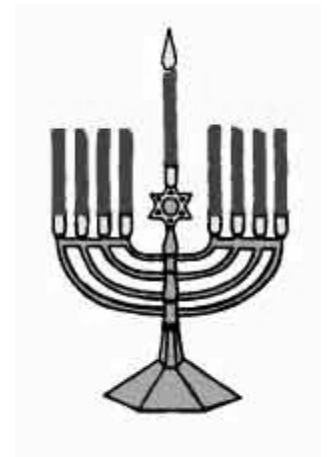
In de tempel moet altijd de menorah branden. Dit is een kandelaar met zeven armen.

Israël werd in het jaar 164 voor Chr. heroverd op de Seleuciden en de tempel werd weer in gebruik genomen.

Er was slechts een kruikje olie voor een nacht

Door een wonder bleven de lichten acht dagen branden, waardoor er tijd genoeg was om nieuwe olie te maken. Daarom heeft de chanoekakandelaar negen armen. 8+1.

Er worden tijdens dit feest, dat acht dagen duurt, veel gerechten met olie gegeten en spelletjes gedaan.

Poerim: Lotenfeest

Haman beslist d.m.v. loten op welke dag hij de joden zal vernietigen. God gebruikt Esther om het volk te redden. Het feest duurt veertien dagen. Het boek Esther wordt gelezen en er zijn verkleedpartijen en kermis en natuurlijk veel eten en drinken. Hoogtepunt is dat , als bij het voorlezen van het verhaal de naam van Haman valt, er met ratels gerateld wordt en met de voeten geroffeld om die naam te overstemmen.

Pesach: Joods Pasen

Het joodse Paasfeest wordt gevierd in Nisan (april) en duurt negen dagen.

Het is de herdenking van de verlossing uit de slavernij in Egypte. Men gaat naar de synagoge, maar het is vooral een familiefeest. Het wordt ook het feest van de lente genoemd, want het was ooit een landbouwfeest,. Een tijd van hoop en nieuw leven.

De joden kregen van God strenge aanwijzingen om te ontsnappen aan de tiende plaag.

Ze moesten een lam offeren en het bloed aan de deurposten strijken, zodat de engel des doods de huizen van de Israëlieten over zou slaan..

Vervolgens moest het lam helemaal gegeten worden met matzes en bittere kruiden. In matzes zit geen gist, dus dat brood rijst niet.

Vorbereiding op het feest:

Alle sporen van gist moeten uit het huis worden verwijderd en alle oudste mannen vasten op de dag voor Pasen om de ontsnapping aan de tiende plaag te vieren.

De jongste persoon vertelt waarom deze nacht anders is dan alle andere en stelt de vier vragen.

Het echte feest begint op de sederavond. De hele familie is bij elkaar voor een bijzondere maaltijd. Er zijn speciale etenswaren met een symbolische betekenis, zoals bitter kruid en mierikswortel. De bittere tijd die de joden in Egypte hadden.

Er wordt ook nagedacht over onderdrukking en vrijheid, je eigen vrijheid en ook die van anderen op de wereld.

Geschiedenis van de joden in de diaspora

Rond het jaar 70 komt er opstand tegen de Romeinen. De joden verliezen de strijd, de tempel wordt verwoest en alleen de Westerse Muur blijft staan, de Klaagmuur.

De joden moeten vluchten en verspreiden zich uiteindelijk over de hele wereld.

Dit heet diaspora, wat verstrooiing betekent.

We beperken ons tot Europa. In Europa was veel en vaak oorlog, uitbraak van besmettelijke ziekten en misoogsten. De joden kregen hiervan de schuld. Ze werden vermoord, mishandeld of weggejaagd. Ze vluchtten naar veiliger plaatsen tot ze ook daar weer weg moesten.

De joden die vanuit Rusland, Polen en Duitsland in ons land terecht kwamen worden Asjkenazische joden genoemd. De joden, die vanuit het zuiden kwamen, Spanje en Portugal, de Sefardische joden. Veel joden vestigden zich in de grote steden, maar ook in de provincie. Dat wordt de Mediene genoemd. Zo kwamen de joden ook in Elburg terecht.

Tengevolge van discriminatie mochten joden heel veel beroepen niet uitoefenen. Ze mochten wel handelen en dus deden ze dat. Soms waren ze succesvol, maar vaak ook niet. Er kwam veel armoede voor onder joodse mensen.

In 1942 woonden er nog 22 joden in Elburg en 16 van hen zijn weggehaald en nooit meer teruggekomen. Enkele joodse inwoners hebben de oorlog overleefd, onder wie Anna Schapira en Joop Cohen. Joop Cohen was slager en is in 1974 overleden.

Anna Schapira

Ze wordt geboren in 1912 in Polen. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog vlucht haar moeder met de kinderen naar Wenen. Door de oorlog worden er kindertransporten geregeld voor kinderen om aan te sterken in Nederland. Hier was geen oorlog. Anna komt in Elburg terecht bij de familie Förster. Na het overlijden van haar moeder komt Anna voorgoed in Elburg wonen bij deze familie. Ze gaat net als andere joodse kinderen naar het Instituut Van Kinsbergen. Ze wordt later onderwijzeres en gaat dan op deze school werken als “juf”. Door haar geloof mag ze niet op de sjabbat werken en de school besluit dan dat de vrije woensdagmiddag wordt omgezet in een vrije zaterdagmorgen. Ze wordt in de oorlog ook opgepakt en komt in het concentratiekamp Bergen-Belsen terecht. Ze overleeft het kamp en na de oorlog kan ze niet meer wennen in Elburg. Ze besluit naar Israël te gaan en daar overlijdt ze in 1997 in Tel Aviv.

Synagoge Elburg

Om een dienst in de synagoge te kunnen houden moeten er tenminste tien mannen van dertien jaar en ouder aanwezig zijn. Dat heet een “minjan”. Na de Tweede Wereldoorlog kon de synagoge geen dienst meer doen als gebedshuis.

Aan de Jufferenstraat zie je het poortje, dat vroeger de ingang was van de synagoge.

Er staat boven het poortje in het Hebreeuws:

Wij wandelen in gezelschap ten huize Gods- psalm 55: 15

Het gebouw is in vroeger tijd een deftige stadswoning geweest, daarna een spinnerij en het pakhuis van de joodse gebr. Wolff. Zij schonken dit met de grond aan de Joodse Gemeente. Er werd een nieuwe synagoge gebouwd, die in 1855 in gebruik werd genomen.

Nu is het Museum Sjoel Elburg.

Bij de ingang aan de Graaf Hendriksteeg zie je aan de deurpost een kokertje. Dat heet een mezoeza.

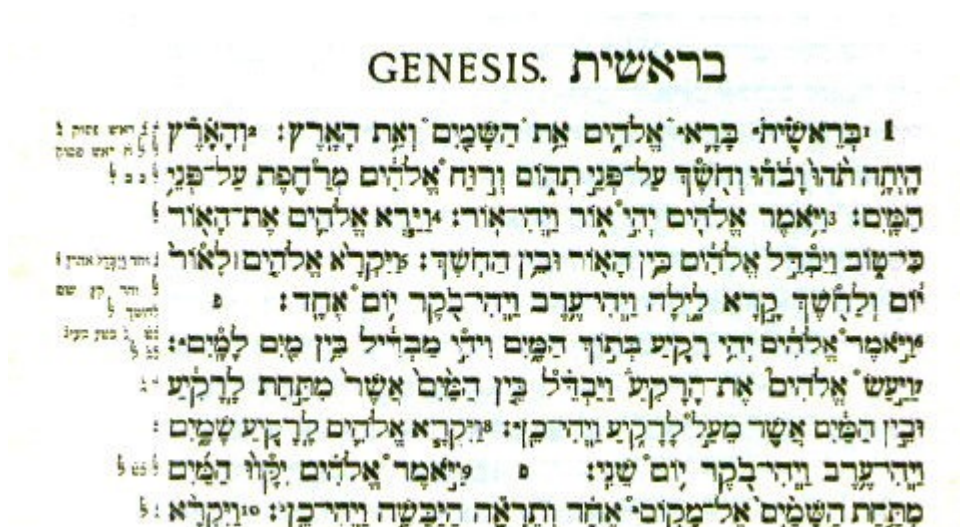

De Joodse Begraafplaats

Deze begraafplaats ligt aan de oostkant van Elburg achter de Sint Nicolaaskerk. De grafzerken staan rechtop en de teksten zijn in het Hebreeuws en soms ook Nederlands. Sommige teksten zijn heel bijzonder en vertellen iets over degene, die daar begraven ligt. De zerk met de sjofar betekent dat die persoon heel goed was in het blazen op de sjofar. Aan de binnenkant van de muur is een gedenksteen aangebracht ter nagedachtenis aan de Joodse Elburgers, die zijn omgekomen in de jaren 1940-1945

Hebreeuws

De Tora is geschreven in het Hebreeuws en gelovige joden leren deze taal dan ook. Door de diaspora ontwikkelden de joden uit Oost-Europa een eigen taal, het Jiddisch. Deze taal bevat een mengeling van Russisch, Duits en Hebreeuws. Onze taal kent nog veel woorden die uit het Jiddisch afkomstig zijn, zoals smoesjes en tof.

De Davidsster

Davidster is het bekendste symbool van het jodendom.

Het is gebruikt in de vlag van de staat Israël en het dient ook als teken voor de 'Magen David Adom', het joodse 'Rode Kruis'.

Joden spreken niet van de 'Davidster' maar van het 'Schild van David', Magen David in het Hebreeuws.

De eerste vondst van de Magen David stamt uit de 7e eeuw vóór Christus. Het betreft een zegel dat gevonden is in het oude Sidon.

In Israël is het de oudst bekende archeologische vondst in de opgraving van het bijbelse Beth El.

Ook was er de belangrijke vondst in de opgraving van Kapernaum. Waarschijnlijk behoorde de steen, waarop de Magen David is uitgehakt, tot de synagoge uit de 3e eeuw na Christus.

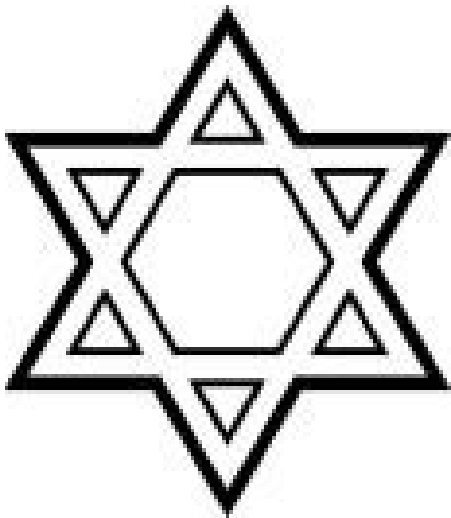
Hierna kwam het als teken voor in de Byzantijnse tijd en, vreemd genoeg, ook in Arabische geschriften.

Er zijn zelfs moskeeën gevonden met de Davidster als versiering.

Een Joodse verklaring voor het ontstaan en de betekenis van Davidster is een verhaal dat mensen elkaar eeuwenlang doorverteld hebben, over de achtervolging van David door Saul:

David had zich meermalen in zijn leven afgevraagd waarom er spinnen bestonden. Wat was toch Gods bedoeling met dit beestje?

Een tijd later zat Saul hem dicht op de hielen en David verkeerde in groot gevaar. Hij was genooddaakt om in een grot te vluchten en hoopte dat Saul en zijn troepen hem niet zouden vinden, (zoals in 1 Sam. 24:4)

Toen stuurde God een grote spin naar de grot en deze spon een reusachtig web voor de ingang van de grot.

Toen Saul bij de ingang van de grot kwam dacht hij bij zichzelf: in deze grot kan niemand zijn, want dan was dat web niet helemaal gaaf.

De legende wil verder dat in het web de vorm zat van een Davidster, die daar als schild fungeerde.

In de 19e eeuw ontstond, onder invloed van het Zionisme, de behoefte aan een herkenbaar Joods nationaal symbool.

Men koos hiervoor de Davidster.

Tijdens de Nazi-tijd gebruikte Hitler de Davidsster als kenmerk voor de Joden.

De ster werd aangebracht op gele stof, met hierin het woord 'Jood'.

Hitler kwam op dit idee uit de lange traditie van Rooms-Katholiek antisemitisme, die in de Middeleeuwen het Joodse volk brandmerkte door middel van een gele lap op de kleding, ook wel bekend als 'jodenhoek'

Verwerkingslessen

- Tekeningen maken van alles wat buiten groeit en bloeit. (Soekot)
- Ontwerp je eigen menorah of chanoekiahandel. (chanoeka)
- Bedenk voor wie je een lichtje zou willen laten branden.
- Schrijf dingen, die je heel erg vindt of niet wilt horen op een groot vel papier
- Zoek in kranten en tijdschriften naar plaatjes die horen bij de dingen die jij niet wilt horen en maak daar een poster van. (Denk daarbij aan allerlei vormen van discriminatie)
- Het Beloofde Land. Een land, waar het leven goed is.
- Stel dat er ergens een land is, waar geen ellende verdriet of ziekte is.
- Hoe ziet dat land er dan uit in jouw fantasie. Welke gebouwen staan er zeker niet in en wat wel.
- Verwerk je ideeën in een zelfbedachte landkaart.
- Een verslag schrijven over je bezoek aan het museum
- Je naam schrijven in het Hebreeuws.

Vragen en opdrachten.

- 1 Hoe heet het Joods Nieuwjaar?
- 2 Wanneer begint bij de joden de jaartelling?
- 3 Met Soekot vieren de joden het Loofhuttenfeest. Welke vier symbolen worden altijd gebruikt bij de hut?
- 4 Hoe heet het feest van het licht?
- 5 Hoe heet de kandelaar met zeven armen?
- 6 Bij het Poerimfeest herdenken de joden de redding van het volk door Esther. Wat doen ze als de naam van Haman genoemd wordt?
- 7 Hoe heet het joodse Paasfeest?
- 8 En het brood dat dan gegeten wordt?
- 9 Wat ontbreekt er in dat brood?
- 10 Wat betekent Exodus?
- 11 De eerste vijf boeken van Mozes vormen samen de
- 12 Waarmee wordt in de vorige vraag bijgewezen?
- 13 Hoeveel ge- en verboden zijn er?
- 14 Als joodse jongens dertien jaar zijn vieren ze een speciaal feest. Hoe heet dat feest?
- 15 Als je de Sjoel binnenkomt zie aan de deurpost een kokertje. Hoe heet dat kokertje? Zoek in het museum op wat erin zit en wat daarop staat.
- 16 Wat betekent het woord "Sjoel" en uit welke taal komt dat?
- 17 Zoek drie woorden uit die taal die wij in het Nederlands ook gebruiken?
- 18 Welke psalm staat op het schild boven de poort aan de Jufferenstraat?
- 19 Waar woonde Anna Schapira en wat is er nu in die woning gevestigd?
- 20 Wat was het beroep van Joop Cohen?
- 21 Welke bekende Nederlander heet ook Cohen?
- 22 Waarom ligt de begraafplaats aan de oostkant van Elburg?
- 23 Op een van de grafstenen staat een Sjofar. Wie ligt daar begraven en waarom heeft die persoon een Sjofar op zijn steen?
- 24 Waarom liggen er soms steentjes op een grafsteen?
- 25 Aan de binnenkant van de begraafplaats is een gedenksteen aangebracht ter herinnering aan de omgekomen joodse Elburgers. Hoeveel zijn er nooit meer teruggekomen?

Antwoorden vragen en opdrachten:

1.
.....
2.
.....
3.
.....
4.
.....
5.
.....
6.
.....
7.
.....
8.
.....
9.
.....
10.
.....
11.
.....
12.
.....
13.
.....
14.
.....
15.
.....
16.
.....
17.
.....
18.
.....
19.
.....
20.
.....
21.
.....
22.
.....
23.
.....
24.
.....
25.
.....